

FİKİR

FİKİR

#okumakiyidir

İletişim

Sultantepe Mah.
Cumhuriyet Cad. No 39/1
Fıstıkağacı İş Merkezi
Üsküdar/İstanbul
editor@fikirktp.com
noktayayin.com

SistematiK Kelam

Editörler: İbrahim Aslan, Osman Demir, Sinan Öge

Yayın No: 5
Araştırma İnceleme Dizisi: 2
ISBN: 978-625-94311-4-7
Sertifika No: 53575
1. Basım, Şubat 2024

Yayın Yönetmeni: Yusuf Temizcan
Yayına Hazırlayan: Mervenur Koçak
Son Okuma: Enes Çolak
Kapak Tasarımı: Seyfullah Bayram
İç Tasarım: Tali Creative

© Fikir Kitap 2024

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Ana Basın Yayın, Gıda İnş. San. ve Tic. A. Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622. Sok.
Güven İş Merkezi No: 6/13 Bağcılar/İstanbul
(Sertifika No: 52729)

Sistematik Kelam

Editörler

İbrahim Aslan

Osman Demir

Sinan Öge

FiKİR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	vii
SİSTEMATİK KELAMA GİRİŞ <i>İbrahim Aslan</i>	1
BİLGİ <i>Hayrettin Nebi Güdekli</i>	25
YÖNTEM <i>Hayrettin Nebi Güdekli</i>	51
VARLIK <i>Osman Demir</i>	79
TABİAT <i>Ahmet Mekin Kandemir</i>	105
İSBÂT-I VÂCİB <i>Hülya Terzioğlu</i>	123
ALLAH'IN SIFATLARI VE İSİMLERİ <i>Ulvi Murat Kılavuz</i>	147
İNSAN <i>Yunus Cengiz</i>	197
İNSAN FİİLLERİ <i>Osman Demir</i>	219

İLÂHÎ FİİLLERDE SEBEP, GAYE VE TA'LÎL <i>Sinan Öge</i>	239
YARATMA VE TEKLÎF <i>Sinan Öge</i>	259
RIZIK, ECEL, KAZA VE KADER <i>Sinan Öge</i>	305
AHLAKÎ KAVRAMLAR EKSENİNDE İLAHÎ FİİLLER <i>Orhan Şener Koloğlu</i>	333
KUR'AN <i>İbrahim Aslan</i>	371
NÜBÜVVETİN TEMEL KAVRAMLARI <i>Muzaffer Barlak</i>	401
NÜBÜVVETİN GEREKLİLİĞİ VE İMKÂNI <i>Muzaffer Barlak</i>	433
NÜBÜVVET TARTIŞMALARI <i>İbrahim Toprak</i>	461
ESMÂ VE AHKÂM: İTİKADÎ HÜKÜMLER VE UHREVÎ SONUÇLARI <i>Fikret Soyak</i>	491
HAYATIN SONU: KABİR VE KIYAMET <i>Mustafa Ünverdi</i>	515
ME'ÂD VE AHİRET AHVÂLİ <i>Veysi Ünverdi, Mustafa Ünverdi</i>	547
İMAMET TARTIŞMALARI <i>Rıza Korkmazgöz</i>	577
SÖZLÜK	603
DİZİN	615

ÖNSÖZ

Kelam ilmi, İslam düşüncesinin *aklî* ve *naklî* olarak sınıflandırılan dinî ilimler yelpazesinin merkezinde yer alır ve bu yanıyla *külli* ve *aslî* bir disiplin olarak kabul edilir. İlgi alanını, teorik olarak, nübüvvetin son halkası olan Kur'an'ın inanç ile ilgili muhtevasından almış olsa da, pratikte dinî düşüncenin teşekkül ve gelişim seyri içerisinde farklı saiklerle gündeme gelen imamet, kelimullah, kader ve insan fiilleri gibi başat meseleler etrafında oluşturmuştur.

Kelam ilminin ekseninde vahiy olmasına karşın ayırt edici karakteristiğinde *akıl* vardır. Bu hususiyet, bağlamsal olarak *tabiat*, *tecrübe*, *dil* ve *ahlak* gibi temel referanslarla etkin bir biçimde desteklenmiştir. Mesâilini, yöntemini, söylemlerini, doktrinlerini ve klasik yapısını ise tarihsel olarak, Emevî ve Abbasî reel-politiğinde gündemi belirleyen ilmî meclislerdeki itikadî tartışmalar yoluyla şekillendirmiştir. Bu alan, bünyesinde yer alan Mu'tezile, Eş'ârîyye, Maturidîyye, Zeydîyye ve İmamîyye gibi ekoller sayesinde itikadî meselelerin dahilî ve haricî bağlamlarında yaşanan dinî ve mezhepsel meydan okumalarla, etkileşimlerle ve karşıtlıklarla güçlü bir diyalektik tecrübeye kaynaklık etmiş; müesses kelamî geleneklerin, terminolojilerin ve literatürün ortaya çıkmasını temin etmiştir.

Kelam ilminin sistemleşme süreci, Mu'tezile'nin gayr-i İslamî çevrelerle yaptığı ulûhiyet ve nübüvvet temelli tartışmalarla başlamış; Eş'ârî ve Maturîdî çevrelerin beş asra yayılan Mu'tezile karşıtı kelamî çabalarıyla zirvesine ulaşmıştır. Bu tefekkür sahasının mezhepsel bir örüntü kazanması ise, imamet meselesinin itikadî alana taşınması sonucu oluşan Sünnî-Şiî gerilimine ve ayrışmasına dayanır. Buna karşın Kelam ilmi, süreç içerisinde varlık, bilgi, ulûhiyet, nübüvvet ve mead gibi ilmî ve itikadî meseleler etrafında klasik yapısına ulaşmıştır. Gelişimini ve nihaî formunu da özellikle Fahreddin er-Râzî ve takipçilerinin kelâm düşüncesini Felsefe ve Mantık gibi aklî ilimlerle mezc eden çabalarıyla ve şerh, haşiye ve ta'lik başlıklı eserlere nüfuz eden *tabkik* perspektifiyle kazanmıştır. XII.yy'ın ikinci yarısından XIV.yy'ın ikinci yarısına dek devam eden bu süreç, klasik kelam düşüncesinin her yönüyle nihaî sınırlarına ulaştığı skolastik bir tecrübeyi ortaya koymuştur.

Kelam ilminin bu klasik dokusu, ilk defa, XIX.yy'da Batı'da yaşanan ve Müslüman entelektüel çevreleri de ilgili hale getiren alan ilmî gelişmeler sonucunda mesâili ve vesâili açısından maksadını gerçekleştirememiş olan bir takım *yenileme* arayışlarına konu olmuştur. Bu yönelim, dönemin Osmanlı coğrafyasında oluşan siyasi, içtimai, iktisadi ve ilmi koşullarla daha da güçlenmiş ise de Batı'nın müslüman dünyayı sömürgeleştirme politikalarının etkisiyle ilmi zeminden koparak ideolojik bir zemine kaymıştır. Takip eden yüzyıla yani XX.yy'ın tarihsel koşullarına gelindiğinde ise Kelam ilmi, Batı'nın küreselleşen kültürel ve düşünsel evreninde bir yandan klasik önem, ilgi ve merkezियeti açısından zayıflamış; diğer yandan ise seküler, etik, liberal, rasyonalist ve tarihselci perspektifleri önceleyen Kelam arayışlarıyla yeni bir zemine taşınmıştır. Bu durum, Allah merkezli klasik kelam perspektifine karşı, insan, akıl, tarih, ahlak ve toplum merkezli kelam anlayışından hareket eden bir tefekkür sürecini beraberinde getirmiştir. Böylece ilk defa, XIX. yy'ın tarihsel dinamikleri içerisinde klasikten neo-klasige temayül gösteren Kelam düşüncesi, Batı'nın küresel, postmodern, post-hümanist ve post-truth evrelerine entegre bir *Yeni Kelam (inşâ)* anlayışına temayül gösteren bir talebe doğru evrilmiştir. Görünen o ki, bu değişim sürecinin sıhhat ve selameti, bir yandan teknolojik çağın ruhuna teslim olmadan özünü korumaya ve küresel tahakküm araçlarını reddetmeye, diğer yandan ise İslam'ın özünü idrak etmeye ve ideası üzerinde derin tefekküre talip olmaya bağlı olacaktır.

Elinizdeki eser, on üç asrı aşan bir tarihsel derinliğe sahip olan Kelam düşüncesini, kendi klasik yapısı ve sistematik dokusu (*usûl-i selâse*) içerisinde ortaya koymaktadır. Eserin "Sistematik Kelam" olarak adlandırılması ise kelam düşüncesinin başlangıç, gelişim ve ilerleme süreçlerini takip ederek nihayetinde mesâil ve vesâiliyle mütekâmil bir hüviyete kavuşmuş olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu temelde çalışmanın kurgusu, büyük ölçüde klasik literatüre ve bu disiplinin tematik yelpazesine (*ulûhiyet, nübüvvet ve meâd*) göre belirlenmiştir. Ancak muhtevaya, modern dönemin ilgi alanı içerisinde önem kazanmış olan –İnsan ve Kur'an gibi- bir kaç özgün bölüm de ilave edilmiştir. Toplamda yirmi bir bölüm olarak kurgulanan bu eser, Kelam düşüncesini, kronolojisi, mesâili ve vesâili açısından tanımlayan bir girişle başlamaktadır. Bölümlerin akış sistematığı, mukaddime niteliğine sahip görünen Bilgi ve Yöntem başlıklı iki bölüm üzerinden ilerlemektedir. Takip eden bölümler ise ana hatlarıyla klasik Kelam literatürünün Ulûhiyet, Nübüvvet ve Meâd ana meseleleri ile mütenasip bir şekilde ve ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Böylece klasik Kelam düşüncesi *mesâili* ve *vesâili* açısından ihatalı bir şekilde ve mukayeseli bir yaklaşımla ortaya konmaya çalışılmıştır. Her bir bölüm, muhtevayı ve akışını yansıtan *temel sorularla* başlamakta; bölüm sonunda ise bu içerik, *tartışma sorularıyla* derinleştirilmektedir. Bu kapsamda her bir bölüm, okuyucusunu, *ileri okumalar listesiyle* erişilebilir güncel kaynaklara da yönlendirmektedir. Daha da önemlisi bölüm sonları, klasik kelam metinlerinden seçilen çarpıcı paragrafların tercümesinden oluşan *okuma parçalarıyla* zenginleştirilmiştir. Bölümlerde yer verilen temel kavramlar ise eserin sonunda alfabetik bir şekilde tanzim edilen *bölümler sözlüğünde*

anlaşılır bir dille okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Her çalışma, doğal olarak, dâhil olmak istediği literatüre daha ileri yönde atılmış bir adım payesine sahip olma hedefiyle yazılır. Elinizdeki çalışma, tutkulu okuyucularının tespit, öneri ve eleştirileriyle bu payeye belli bir süreç içerisinde ulaşabileceğini ummakta ve bu doğrultuda iletilecek tüm önerilere açık olduğunu şimdiden ifade etmektedir. Elbette böylesine çok yazarlı sistematik bir eserde, tüm bölümlerin entegrasyonunu sağlamak ve neticede hem dil hem üslup hem de zihniyet bakımından ortaya muntazam bir muhteva çıkarmanın çeşitli güçlükleri de olacaktır. Ancak gelişime açık bir proje olarak tasarlanan ve yürütülecek olan bu çalışmanın ilerleyen edisyonlarında tüm bu aksaklıkların en aza indirileceğinden eminiz. Bu eser, öncelikle, İlahiyat alanında Lisans ve Lisansüstü düzeylerde örgün eğitime katılarak kendilerini geliştirmek isteyenler dikkate alınarak hazırlanmıştır. Ancak bu pedagojik çerçeve ve hedef kitesinin yanında klasik temel meseleleri, yöntemleri ve yaklaşımları açısından kelam düşüncesinin izini sürmek ve yaşayan dindarlıklarımızın temellerine inmek isteyen genel okur kitlesi de göz önünde bulundurulmuştur.

Şüphesiz bu derlemenin ortaya çıkmasında pek çok değerli ismin katkısı oldu. İlk adımda, eserin kurgusunu ve çerçevesini belirlemede, bölümleriyle esere katkıda bulunan akademisyen hocalarımızla verimli bir fikir teatisinde bulduk. Editöryal paydaşlar olarak Türkiye’de İlahiyat Fakültelerinde okutulmakta olan Sistematik Kelam literatürünü taradığımız gibi Batı’da ve İslam dünyasında Sistematik Kelam çerçevesi ile uyumlu kaynakları da gözden geçirdik. Elde ettiğimiz verilerle üzerinde mutabık kaldığımız hasılaya son şeklini verdik. Bu bedenin bir ruh kazanması ise elbette bölüm yazılarıyla özgün katkılarda bulunan değerli yazar kadromuzla mümkün olabilmıştır. Bu vesileyle; Orhan Şener Koloğlu, Ulvi Murat Kılavuz, Yunus Cengiz, Mustafa Ünverdi, Veysi Ünverdi, Hülya Terzioğlu, Ahmet Mekin Kandemir, Muzaffer Barlak, Rıza Korkmazgöz, Fikret Soyal, Hayrettin Nebi Güdekli ve İbrahim Toprak’a minnettarız. Son olarak çalışmanın okuruyla buluşmasını temin eden Nokta Yayın Grubu’na, Genel Yayın Yönetmeni Yusuf Temizcan’a ve çalışmanın baskı aşamasına gelmesine verdiği katkılar dolayısıyla Mervenur Koçak’a teşekkür ediyoruz.

Editörler